

Samenvatting

BASIS 1

FOTOSYNTHESE EN VERBRANDING

5.1.1 Je kunt beschrijven dat bij fotosynthese energierijke stoffen worden gevormd uit energiearme stoffen.

- Planten doen aan fotosynthese:
  - $\text{KOOLSTOFDIOXIDE} + \text{WATER} + \text{LICHTENERGIE} \rightarrow \text{GLUCOSE} + \text{ZUURSTOF}$
  - Water, koolstofdioxide en (zon)licht zijn hiervoor nodig. Deze stoffen zijn energiearm.
  - Zuurstof en glucose worden gemaakt. Zuurstof is energiearm, glucose is energierijk. Energierijke stoffen gebruikt een organisme voor groei en ontwikkeling.
  - Fotosynthese vindt plaats in de bladgroenkorrels.

5.1.2 Je kunt beschrijven dat bij verbranding van energierijke stoffen energie vrijkomt.

- Elk organisme doet aan verbranding:
  - $\text{GLUCOSE} + \text{ZUURSTOF} \rightarrow \text{KOOLSTOFDIOXIDE} + \text{WATER} + \text{ENERGIE}$
  - Zuurstof en glucose zijn hiervoor nodig.
  - Water, koolstofdioxide en energie worden gemaakt. De energie die vrijkomt, wordt gebruikt voor groei en ontwikkeling.
- Stofwisseling zijn alle processen in een organisme waarbij stoffen worden omgezet in andere stoffen.

BEGRIPPEN

energiearme stof

Stof die weinig energie bevat, zoals koolstofdioxide, water en zuurstof.

energierijke stof

Stof die veel energie bevat, zoals glucose.

fotosynthese

Van koolstofdioxide en water maakt een plant zuurstof en glucose.

stofwisseling

Alle processen in een organisme waarbij stoffen worden omgezet in andere stoffen.

verbranding

Van zuurstof en glucose maakt een organisme energie, koolstofdioxide en water.

BASIS 2

ETEN EN GEGETEN WORDEN

5.2.1 Je kunt organismen indelen in producenten, consumenten en reducenten.

- Organismen kun je verdelen in drie groepen:
  - producenten
  - consumenten
  - reducenten
- Planten zijn producenten.
  - Planten maken zelf glucose. Dit gebeurt door fotosynthese.
  - Uit glucose maken planten andere energierijke stoffen, zoals koolhydraten, eiwitten en vetten.

- Dieren zijn consumenten.
  - Dieren krijgen energierijke stoffen binnen via hun voedsel.
  - Dieren gebruiken energierijke stoffen voor verbranding en voor de opbouw van hun lichaam.
- Schimmels en bacteriën zijn reducenten.
  - Reducenten breken dode resten van planten en dieren af.
  - Door reducenten ontstaan weer voedingsstoffen voor planten.

5.2.2 Je kunt uitleggen wat een voedselketen is.

- Een voedselketen is een reeks soorten, waarbij elke soort het voedsel is voor de volgende soort.
  - Een plant is de eerste schakel.
  - Dieren zijn de volgende schakels.
- In een voedselketen staan pijlen tussen de organismen. Een pijl betekent: wordt gegeten door. Bijv. paardenbloem → konijn → vos.

5.2.3 Je kunt dieren indelen in planteneters, vleeseters en alleseters.

- Planteneters eten planten.
  - Planteneters zijn de tweede schakel in een voedselketen.
- Vleeseters eten andere dieren.
  - De derde en verdere schakels in een voedselketen kunnen vleeseters zijn.
- Alleseters zijn dieren die zowel planten als dieren eten.
  - De tweede en verdere schakels in een voedselketen kunnen alleseters zijn.

BEGRIPPEN

alleseters

Dieren die zowel planten als dieren eten.

consumenten

Dieren die energierijke stoffen binnenkrijgen door andere organismen op te eten.

planteneters

Dieren die planten eten.

producenten

Planten; producenten maken hun eigen eten door fotosynthese.

reducenten

Schimmels en bacteriën; breken resten van planten en dieren af.

vleeseters

Dieren die andere dieren eten.

voedselketen

Een reeks soorten waarbij elke soort het voedsel is voor de volgende soort.

ORGANISMEN EN HUN LEEFOMGEVING

5.3.1 Je kunt benoemen wat biotische en abiotische factoren zijn.

- In de ecologie bestuderen biologen alle relaties tussen organismen en hun omgeving.
- Biotische factoren: de invloeden van organismen op een ander organisme. Bijv. nestgelegenheid, roofdieren, soortgenoten, voedsel en ziekteverwekkers.
- Abiotische factoren: invloeden die niet van organismen komen. Bijv. zonlicht, wind, neerslag, temperatuur en bodemsoort.
- Eén enkel organisme noem je een individu. Bijv. één roodborstje.
- Een populatie is een groep individuen van dezelfde soort in een bepaald gebied, die zich met elkaar kunnen voortplanten. Bijv. een groep roodborstjes in één bos.

5.3.2 Je kunt beschrijven wat een ecosysteem is.

- Een ecosysteem zijn alle populaties en alle abiotische factoren in een gebied. Bijv. een vijver, een bos, een sloot of een heideveld.
  - De biotische en de abiotische factoren beïnvloeden elkaar.

BEGRIPPEN**ecosysteem**

Alle populaties en alle abiotische factoren in een gebied.

individu

Eén enkel organisme.

BASIS 4**AANPASSINGEN BIJ DIEREN****5.4.1 Je kunt beschrijven hoe waterdieren zijn aangepast aan hun leefomgeving.**

- Organismen hebben aanpassingen aan hun leefomgeving en levenswijze.
- Waterdieren hebben aanpassingen aan het leven in het water.
  - Waterdieren hebben vaak kieuwen om zuurstof uit het water op te nemen.
  - De staartvin gebruiken ze om vooruit te komen.
  - Bij vissen is de huid bedekt met schubben en een laag slijm.
  - Het lichaam is gestroomlijnd. Zo kan het dier gemakkelijker door het water zwemmen.

5.4.2 Je kunt beschrijven hoe landdieren zijn aangepast aan hun leefomgeving.

- Landdieren hebben aanpassingen om hun eigen gewicht te dragen, zoals stevige poten en een zwaar skelet.
- De poten van landzoogdieren hebben aanpassingen aan de manier van leven en de bodem waarop ze leven.
  - Zoolgangers lopen op de hele voetzool. Hierdoor ontstaat een beter evenwicht en zakken ze niet snel weg in een zachte bodem.
  - Teengangers lopen op hun tenen.
  - Hoefgangers lopen op de toppen van hun tenen. Om de teen zit een hoef, zoals bij een paard.

5.4.3 Je kunt beschrijven hoe vogels zijn aangepast aan hun leefomgeving.

- De poten van vogels hebben aanpassingen aan de omgeving en het gedrag.
  - Zangvogels hebben drie tenen naar voren en één teen naar achteren. Hierdoor kunnen ze zich vastklemmen aan takken.
  - Roofvogels hebben scherpe klauwen waarmee ze hun prooi grijpen.
  - Loopvogels hebben poten waarmee ze hard kunnen lopen.
  - Watervogels hebben zwemvliezen tussen de tenen waarmee ze goed kunnen zwemmen.
  - Steltlopers hebben lange poten waardoor de romp droog blijft in ondiep water. Sommige soorten hebben kleine zwemvliezen tussen de tenen.
- De snavels van vogels hebben aanpassingen aan het milieu en het voedsel dat ze eten.
  - kegelsnavel: korte snavel bij zangvogels die zaden eten
  - pincetsnavel: bij zangvogels die insecten eten
  - haaksnavel: bij roofvogels om hun prooi te verscheuren
  - priemsnavel: om diertjes uit een zachte bodem te prikken
  - zeefsnavel: om kleine plantjes en diertjes uit het water te zeven

BEGRIPPEN**gestroomlijnd**

Het lichaam is zo gevormd, dat er weinig weerstand is van lucht of water.

haaksnavel

Korte, kromme snavel bij roofvogels om een prooi in stukken te scheuren.

hoefgangers

Dieren die op de toppen van hun tenen lopen.

kegelsnavel

Korte snavel bij zangvogels om zaden te kraken.

pincetsnavel

Rechte, spitse snavel bij zangvogels om insecten te vangen.

priemsnavel

Snavel om diertjes uit een zachte bodem te prikken.

teengangers

Dieren die op hun tenen lopen.

zeefsnavel

Snavel om kleine plantjes en diertjes uit het water te zeven.

zoolgangers

Dieren die op hun hele voetzool lopen.

BASIS 5

AANPASSINGEN BIJ PLANTEN**5.5.1 Je kunt beschrijven hoe planten zijn aangepast aan het water.**

- Planten hebben aanpassingen aan hun milieu.
- Planten kunnen aanpassingen hebben aan een vochtig milieu:
  - grote, dunne bladeren
  - bladeren bedekt met een dun waslaagje
  - een klein wortelstelsel
- Planten kunnen aanpassingen hebben aan een droog milieu:
  - kleine, dikke bladeren (bij cactussen stekels)
  - soms wateropslag in een stengel, bijv. bij cactussen
  - bladeren bedekt met een dik waslaagje
  - behaarde bladeren en stengel
  - een groot wortelstelsel

5.5.2 Je kunt beschrijven hoe planten zijn aangepast aan het licht.

- Planten hebben aanpassingen aan de hoeveelheid licht.
  - Zonplanten: groeien het best bij veel licht, bijv. in een weiland.
  - Schaduwplanten: groeien het best bij weinig licht, bijv. op de bodem van een loofbos.
- Voorjaarsbloeiërs zijn voorbeelden van schaduwplanten.
  - Klimplanten hebben hechtwortels of ranken. Hiermee kunnen ze langs andere planten omhoogklimmen.

BEGRIPPEN**schaduwplanten**

Planten die het best groeien bij weinig licht.

zonplanten

Planten die het best groeien bij veel licht.

BASIS 6

ECOLOGISCH ONDERZOEK DOEN**5.6.1 Je kunt een ecologisch onderzoek uitvoeren en presenteren.**

EXTRA 7

BIOLOGISCH EVENWICHT (VERDIEPING)**5.7.1 Je kunt uitleggen wat een biologisch evenwicht tussen populaties is.**

- De grootte van een populatie hangt af van biotische en abiotische factoren. Deze kunnen gunstig of ongunstig zijn voor een populatie.
  - Gunstige invloeden: abiotische en biotische factoren waardoor een populatie groter kan worden.
  - Ongunstige invloeden: abiotische en biotische factoren waardoor een populatie kleiner kan worden.Gunstige en ongunstige invloeden zijn voor elke populatie anders.
- Biologisch evenwicht: als de grootte van een populatie al jaren schommelt rond een bepaald aantal individuen.

EXTRA 8

EXOTEN (VERBREIDING)**5.8.1 Je kunt uitleggen wat exoten zijn.**

- Inheemse soorten zijn de soorten die van nature in een gebied voorkomen (sinds langere tijd).
- Uitheemse soorten zijn soorten die niet van nature in een gebied voorkomen.
  - Uitheemse soorten kunnen per ongeluk in een ander gebied terechtkomen.
  - Als de leefomgeving gunstig is, zal de populatie van de uitheemse soorten snel groeien.
  - Uitheemse soorten kunnen een bedreiging vormen voor inheemse soorten.
- Exoten zijn uitheemse soorten die door de mens in een gebied terecht zijn gekomen, zoals de Amerikaanse rivierkreeft, de groene halsbandparkiet en de Japanse duizendknoop.
  - Dit kan per ongeluk of expres gebeuren.

BEGRIPPEN**exoot**

Uitheemse soort die door de mens in een gebied terecht is gekomen.

inheemse soort

Soort die oorspronkelijk in een gebied voorkomt.

uitheemse soort

Soort die niet van nature in een gebied voorkomt.

 Ga naar de *Flitskaarten* en de *Diagnostische toets*.